دیوارەکان لێمدەدەن

سەرنجێک لە سەر پەیوەندی توندوتیژی بە بیناسازی یەوە
(هۆتێل وەک نمونە)

نووسینی: جمیلە برکاش
وەرگێران و ئامادەکردن: رابەر تەلعەت

نوسەری ئەم وتارە لەو پەیوەندییە دەکۆڵێتەوە کە لە نێوان توندوتیژی و بیناسازی دا هەیە، پەیوەندییەک کە وەک نوسەر دەڵێت وایکردووە دیوارەکان لەو ریزە خشتە وشک و کەڵەکە بوانەی کە لەسەر یەک دانراون زیاتر بن. لێرەدا دیوار لە بیناسازی باڵەخانە و هۆتێلەکان دا جگە لەوەی پێکهاتەیەکی سەرەکی یە، دواجار وەکو جەلادێکیش بە سەر خەڵک و سەرنشینانی ناو ئەو هوتێل وباڵەخانەیەدا رۆڵ دەگێرێت کە سەرەنجام وەزیفەی بیناسازی و هۆتێل بۆ ئەو شتە دەگۆرێت کە لە بنەرەتەوە وەزیفەی ئەو نەبووە و بەو مەبەستەش دروست نەکراوە. بۆ زیاتر روونکردنەوەی سروشتی ئەم پەیوەندییەش نوسەر سەرنجمان بۆ لای هۆتێل وەک نمونەیەکی زەق لە بیناسازیی شارەکان دا رادەکێشێت، ئەو شوێنەش کە لە نێو ئەو پەیوەند ییەدا لێی دەکۆڵێتەوە، هۆتێلێکە لە شارێکی وڵاتی مەغریب و بە پێی وتەی نوسەر ناسنامەی ئەو شارە بۆ ماوەیەکی کاتی بە نادیاری دەمێنێتەوە، ناوی هۆتێلەکەش دەنێت ئازادی..

خودی ئەم لێکۆڵینەوەیەش لە سەر دوو خاڵی سەرەکی داکۆکی دەکات: یەکەمیان راڤەکردنێکی بەرجەستەی هۆتێل ئازادی و رووبەری ژوورەکانی ناوەوەی کە خۆیان لە دوو مەتر چوارگۆشە دەدەن، دووەمیان بەرجەستەکردنی رەهەندێکی خەیاڵی ، هەروەها راستەقینەو کردارەکیانە، بۆ دانیشتوانی ناو هۆتێلەکە .

ئەوەی لێرەدا گرنگە ئەوەیە کە خوێنەری کورد بتوانێت خەیاڵی لە پاڵ خەیاڵی نوسەر بخاتە کار و هەندێک هۆتێل و باڵەخانەی نیشتەجێبوون (الشقق السكنیە) لە کوردستاندا بێنێتە پێش چاوی خۆی کە مێژووی دروست بوونی زۆربەیان دەگەرێتەوە بۆ سەرەتا و ناوەراستی نیوەی دووەمی سەدەی رابردوو.

و لە هەندێکیان دا بە ئاشکرا ئاماژەکانی ئەو پەیوەنییە دەردەکەوێت کە لە نێوان توند و تیژی و بینا سازیدا هەیە و کەم و زۆر بەدەر نین لەو فەزا کۆمەڵایەتیەی نوسەر لە هۆتێل ئازادی دا وێنای کردووە.

مەسەلەی پێناسەکردن :

ئەم وتارە شیکردنەوەیەکە لە سەر پەیوەندیی توندوتیژی لەگەڵ بیناسازی، کە پەیوەندییەکی ئاڵۆزە و لە یەک کات دا و لە پاڵ دوو ریتم لە پەیوەندیی بوونی کۆمەڵایەتی بە دەوروبەرە ماددی و رەمزییەکەیەوە، ئەم دوو دەستەواژە گرنگە لە خۆی دا کۆدەکاتەوە.

چۆن دەتوانین بیسەلمێنین کە پەیوەندییەکی دیاریکراو لە نێوان ئەم دوو پێکهاتەیەدا هەیە: توندوتیژی و بیناسازی ؟ گەر بێتو ئەو حاڵەتانە وەلا بنێین کە تیایدا توندوتیژی لە جێبەجێکردنی ئەندازیاریی بیناسازی دا بە دەردەکەوێت ، بۆ نمونە حاڵەتی گرتوخانەکان و گرتوخانە نهێنیەکان و گرتوخانە گەورەکانی نازی و سەهیۆنیەکان، چونکە لەم حاڵەتانەی دواییدا کە ئاماژەمان پێکردن ئەم ئەندازیاری و بینایانە بە دەرکەوتوویی لە نێو بونیادی کۆمەڵایەتی دا دەمێننەوە و شوێن و پێگەیان زانراوە و

بەناوبانگن، هەروەها کۆمەڵێک ئامرازی ماددین و شێوازی جۆراوجۆر وەخۆ دەگرن لە پەیرەو کردنی توندوتیژی ماددی و رەمزی دا بە دیوێکی کەشدا بۆ چەند بوارێکی ئازرا و ئەشکەنجەدان دەگۆرێن.

ئەم شوێنانە هەر لەرووی ئەندازیاریی بیناسازیشەوە بە شێوازێکی تایبەت بۆ پەیرەوکردنی توندوییژیی شەرعی دروستکراون کە زۆربەی بیرمەندان لە بونیادی کۆمەڵایەتی دا بە مەرجێکی پێویستی دەزانن و پێیانوایە دەتوانێت ئەمن و ئاسایشی سیستەمەکە بپارێزێت .

گرتوخانەکان بە ئاشکراو نهێنییەکانیشەوە بریتین لە بونیادێکی ئەندازیاریانەی ماددی کە بە لانی کەمەوە وەکو گرتوخانە هێندێک پێوەری تەکنیکی تایبەت بە خۆیان هەیە بۆ پاکوخاوێنی و تەندروستی و لایەنی ئەمنیی کە تایبەت کراون بە ئەندازیاریی گرتوخانە و زیندانەکان.

گرتوخانەکان کۆمەڵێک دامودەزگای سەر بە دەسەلاَتن و بە گوێرەی نەخشەیەکی دارێژراو لە لایەن ئەو دەسەلاَتەوە کاردەکەن و بە شێوەی رێکخستنێکی ورد و لە ژێر ناوی توندوتیژیی شەرعی دا درێژە بە پراکتیزەکردنی توندوتیژی دەدەن لە دژی تاک و گروپ. هاتنەکایەوەشیان دەرئەنجامی پێشکەوتنێکی مێژوویی و کۆمەڵایەتیی تایبەتییە کە هەر وەک فۆکۆ ئاماژەی بۆدەکات: ئەم دەزگایانە لە دایکبووی رێگوزەرییەکی مێژوویین کە زیاتر و زیاتر بەرەو ئاراستەی کۆمەڵگایەکەی کۆنترۆڵکراودا دەڕوات.

ئاشکرایە کە هەموو رێکخستنێکی کۆمەلاَیەتی تەقلیدی یان مۆدێرن ، وەک ئەوەی مارکس و وێبەر و دورکهایم ئاماژەیان بۆ کردووە، لە پێناو بەهێزکردنی خۆی و لابردنی کۆسپەکانی سەر رێگای و دووبارە خۆبەرهەمهێنانەوەدا، وەک پێویستییەک لە ناوەوەی خۆیدا پەنا دەباتە بەر دامەزراندنی دامودەزگاکان. ئەمەش وادەکات ئەو توندوتیژییەی ئەم رێکخستنانە لە کۆمەلگادا پەیرەوی لی دەکەن، بە رەوا بناسرێت و بە سەر هەموو ئەوانەدا بسەپێنرێت کە وا لە کۆنترۆڵ دەرچوون، جێبەجێکردنەکەشی لە رێگای ئەو سەلماندن و پاساو و دادگایانەوە دەبێت کە هەمان سیستەمی کۆمەلاَیەتی دایڕشتوون.

شوێنی پەیرەوی کردنی ئەم توندوتیژییانەش واتە توندوتیژیی شەرعی، ئەو دامودەزگایانەن کە لە بنەڕەتەوە بەم مەبەستە ساز و ئامادە کراون و لە گەڵ بنەما ئەمنی و قوزایی و تاوانکاریەکاندا. شێوازی ئەندازیاریی بەکارهێنراویان تێدا گونجێنراوە، بە جۆرێک دەتوانین بڵێین ئەم دەزگا و دامەزراوانە، شوناسیان ئاشکرایە و رۆڵ و مەرجەعییەتیان دیار و بەرچاوە.

بەڵام چی لە بارەی ئەو شوێنانەوە بڵێین کە توندوتیژیان تێدا پەیرەو دەکرێت، ئەویش کە بە وەزیفەی ئەوان دانانرێت و بۆ ئەم مەبەستەش دروست نەکراون، و پەیڕەوی کردنی توندوتیژی هیچ کات لە بەرنامەیاندا نەبووە؟

ئەم پرسیارە پاڵمان پێوە دەنێت بۆ بیرکردنەوەیەک کە بە دوورە لە پابەندێتییە سەرەتاییەکان، بۆ نمونە چۆن بیر لە پەیوەندیی توندوتیژی بە بیناسازی دەکەینەوە، لە حاڵەتی دروستکردنی بینایەکی تایبەتدا بۆ پێشوازی کردنی خەڵک و میوان، کە تیایدا بارودۆخەکە بە جۆرێک دەکەوێتەوە دەبینی خودی توندوتیژی خۆی دەبێتە بەشێک لەو میواندارییە و لێی جیانابێتەوە، ئایە ئەمە پەیوەندییەکی هۆکارەکییە (السببیە)؟

یان وا پێویست دەکات بە دوای چەند جۆرێکی دیکەی پەیوند یدا بگەڕێین بە ئاراستەی ئاقارە کۆمەڵایەتی و ئابوری و رۆشنبیری و مێژووییەکاندا ؟

بەم شێوەیە نوسەری بابەتەکە کۆمەڵێک پرسیار دەخاتە روو و هەوڵدەدات بە گرتنەبەری میتۆدێکی ئەقلاَنی، وەڵامێکی ورد بۆ پرسیارەکان بدۆزێتەوە. دەستنیشانکردنی پرسیار لای نوسەری ئەم بابەتە یەکێکە لە هەنگاوەکانی لێکۆڵینەوەکەی و پاشان وەک خۆی دەڵێت بەدوای وەڵامی وردەوەیە.

هەموو شوێنێک هەڵگری پێوەر و بەهاگەلێکی تایبەت بە خۆیەتی، ئەو خەڵکانەش کە لەو شوێنەدا دەژین یان کاردەکەن درکیان بەمە کردووە و لەگەڵی دا ژیاون. لێرەدا گەر بێت و سەنتەری شار بە نمونە وەربگرین، دەبینین لەوێدا بەهاکان گوزارشت لە دەزگاو دامەزراوە دەست رۆیشتووەکان و دەسەڵاتێک دەکەن بە هەموو رەمز و بیناو باڵەخانەکانی ناوییەوە.بەڵام گەربێت و رووبکەینە دەوروبەرو کەنارەکان ، ئەو ناوچانەی لە سەنتەری شارەوە دوورن، دەبینین لەوێدا چەند رەمز و نیشانەیەکی دیکە ئامادەییان هەیە و ئەندازیاری بیناسازیش تیایاندا بە هەمان شێوە جیاوازە، سەرباری ئەم جیاوازییەش هێشتا دەبینی دوور و نزیک لە ژێر چاودێری سەنتەری شاردایەو جێگای چاوتێبرینییەتی.

وە ئەگەر بێت و ئەندازیاری سەنتەری شار بە هێزی ئیرادەی دەسەڵات و رەمزەکانی ئەو دەسەڵاتە دابنرێت ، ئەوا ئەندازیاری بیناسازی دەوروبەری شار بە مەحکومکراوی دەمێنێتەوە بە دەست وێناکردنێکی دەسەڵات خوازانەو بابەتی،هەروەها بیروباوەرە وەزیفییەکانی و رەواییە ئابورییەکەی، لە پاڵ تەحەکومکردن بە ئیرادەی تاکەکانی ناوییەوە.

لەم چوارچێوەیەشدا دەتوانین دوو نمونە بهێنینە بەر چاوی خۆمان : نمونەیەک لە فەرەنسا کە بە نیشتەجێبوونی ئابوری (HLM) ناسراوە، ئەویکەشیان لە ولاّتە یەکگرتووەکانی ئەمریکایە و بە پرۆژە

Projects)) ناسراوە. هەردوو نمونەکەش بە مەبەستی چارە سەرکردنی گرفتی نیشتەجێبوون هاتنەکایەوە ، بەلاّم لەسەربنەمای جیاکاری ، واتا خەڵکی سودمەند لەم نیشتەجێبونە ئەوانە بوون کە دەسەلاّت و دامودەزگاکان لە دەرەوەی خۆیان حیسابیان بۆ دەکردن و بە بێگانەیان دادەنان جا ئەمە بە هۆی رەنگییانەوە بێت یان رەگەزییان یاخود دین یا ولاّتی بنەرەتییانەوە بێت.

بەم شێوە یە ئەو بیناو نشینگانە بوون بە جێگای کۆبوونەوە و کەڵەکە بوونی خەڵکی لە چوارچێوەی شورەیەکدا، خەڵکێک لە رووی رەگەز و کولتورییەوە لە نێوان خۆیاندا هاوشێوەن و لە بەرامبەر چینی خاوەن هەژموونی گۆمەڵگاشدا دژ و جیاوازن.

لە نێوان پلە بەندی کۆمەلاّیەتی و جیاکارییەکاندا بە جۆرێک ئەو پەیوەندییە دەدۆزینەوە کە لە بە کارهێنانی تەکنیکی و ئەندازییاریی و ئابوری تەرخانکراو بۆ پانتایی دیاریکراوی هەر باڵخانەیەک (شقە)دا تەسکی و بەرتەنگی خۆی دەردەخات، تاکو بە رووی هیچ ئاقارێکدا نەکرێتەوە، لێرەدا ئەو باڵەخانەو بینایانە لە سەنتەری شار و خزمەتگوزارییەکانی دادەبرێن و بە سەر دانیشتوانەکەیدا زیاتر و زیاتر تەسک دەبنەوە و پێش بە هەرچەشنە کرانەوەیەک دەگرن.

لەو نمونەیەیاندا کە هەردوو یوێژەری ئەمەریکی واکانت(wacqant) و بۆرجوا (bourgeois)، لە توێژینەوەکانیاندا پێشکەشیان کردووە دەبینین کەوا چۆن رەگەزو رەنگ، لە کۆمەڵگای چینایەتی و رەگەزپەرستی ئەمریکیدا رۆڵی خۆیان دەگێرن بۆ جیاکردنەوەی ئەوانەی کە رەشن و بە رەگەز ئەمریکی نین لە گەڵ دانیشتوانە ئاساییە کەدا، هەروەک چۆن جیاکاری دە کرێت لە نێوان خودی ئەوانەشدا کەوا لە باشوری شیکاگۆ یاخود لە کۆمەڵگەی نیوۆرک دا نیشتەجێن، ئەمە لە لایەک لە لایەکی دیکە شەوە ژیانی ئەو خەڵکانە لەو شوێنانەدا کە دەبینی دانیشتوانی ئەم شوێنانە رۆژانە رووبەرووی شێوازە جۆربەجۆرەکانی نوندوتیژی دەبنەوە، خێزانەکان بە هۆی تاوانە جۆربەجۆرەکان و مادده بێهۆشکەرەکان و باندەکانی مافییاوە رۆڵەکانی خۆیان لە دەست دەدەن، هەروەک دەرکەوتووە زۆرجار ئەو باندانەی مافییاکان خۆیان لە ناو خۆیاندا رۆڵی خێزانێک دەگێرن، سەرەرای بوونی ژمارەیەکی زۆر لەو خێزانانەش کە دووچاری هەڵوەشاندنەوە هاتوون.

حاڵی ئەم گەرەکانە یان وەک ئەوەی ئەمریکیەکان پێی دەڵێن (the projects) ئابەم شێوەیەیە، شانۆیەکن بۆ نمایشکردنی شێوازی جیاجیا لە توندوتیژی، بۆ هەموو ئەوەی لە دەرەوەی یاسادایەو بۆ هەموو ترسناکییەک.

گرتنە بەری ئەم رێرەوەش دەتوانین وەک پەرچەکردارێکی ریشەیی تەماشا بکەین لە لایەن ئەو شوێنانەوە بەرامبەر بە پشتگوێخستن و بە پەراوێزخستنییان لە لایەن مەرکەزەوە کە هەموو دەرەتانێکی لەبەردەمدا داخستوون و ماناکان لە دەرەوەی ئەوانەوە بەرهەمدەهێنرێت، سەرباری ئەمەش ئەم بیرکراو و لە پەراوێزکەوتوانە نایەڵن پرۆسەکە هەروا بە ئاسانی و بە سەردانواندنی تەواوەتی ئەوان بەرێوە بچێت، بەڵکو ئەوان لە رێگای پەیرەویکردن لە توندوتیژی لەناو خۆیاندا و بەرامبەر بەوانی دیکە دەست دەکەن بە دووبارە بەرهەمهێنانەوەی ماناکان، هەردوو توێژەری ناوبراویش لە لێکۆڵینەوە مەیدانییەکانی خۆیاندا ئەمەیان نیشانداوە کە گەنجەکان هیچ توانەیەکی دیکەیان لە بەر دەست دا نییە جگە لە پەیرەویکردن لە توندوتیژی کە بە هۆیەوە درێژە بە ژیانی خۆیان دەدەن و لە پاڵ ئەوەشدا خەسڵەت و تایبەتمەندی ئەم گەرەکانە شەرعیەت بەو توندوتیژییە دەبەخشن.

جا ئەگەر بێت و ئێستا بگەرێینەوە لای پێناسەی یەکەممان لە ئەندازیاری بیناسازی، کە دەڵێت ئەندازیاری بیناسازی وێناکردنێکی چۆنایەتی و چەندایەتیە بۆ ئەو بوارەی وەزیفەکەی بەرهەمهێنانی شکڵ و شێوەیەکە کە ماناو کەش و هەوای پێویست بەرهەمدەهێنێت، ئەویش لە رێگای تایبەتمەندییەکانی بوارەکەو ئەو چالاکییانەی کە دەیانناسێت. بۆ نمونە ئەگەر بگرێینەوە بۆ حاڵەتی (the projects) کە باسمانکرد دەبینین لە بوونی خۆیدا قەرزاری ئەو ئیرادە سیاسییەیە کە ئەوی هێناوەتە بوون، و باڵەخانەو بیناکان گوزارشت دەکەن لە چەند شێوەیەکی ئەندازەیی کە لە چەند هێڵێکی یەک بەدوای یەکداهاتودا پێکهاتوون، وایان لی دەکات وەک ئەوەی لە ناو بوارێکی داخراودا بن و بە شورەیەک دەورەدرابن کە نابینرێت، بەلاّم هەن.

شوقەکانیش بەگوێرەی وێناکردنێکی وەزیفانەی سەرەتایی بیناکراون، هەرچی بوارە گشتییەکەشە لە شێوەی باخچەکاندا کە بۆ زیندوکردنەوەی پەیوەندی و هاوکاری نێوان دانیشتوانەکەی سازکراوە، ئەوا هەر زوو پشتگوی دەخرێت و وەزیفە سەرەکییەکەی

خۆی لە بیر دەکات، چونکە روحە ئەندازیارییەکە، کە بەش بەشکردن و دابرینی کیانەکان لە خۆ دەگرێت وا دەکات ئەم جۆرە فەزایانە بێسوود بن و دانیشتوانەکەشی هیچ بەشدارییەکیان لە وێناکردنی بیناسازییەکاندا نەبووە بەڵکو بەسەریاند سەپێنراوە.

بەڵام بە دڵنیاییەوە مەبەستی بەرنامە دارێژەرانی ئەو شوێنە یاخود ئەو پرۆژەیە ئەوە نەبووە کە لەو حاڵەتەی ئێستا تیایدا دەژی، بەڵام رێرەوە کۆمەڵایەتی و سیاسی و کولتورییەکان، وایانکردووە ئەم باڵخانەو گەرەکانە لەلایەن چینە مامناوەندەکانەوە چۆڵ بکرێت و لە لایەن دەسەڵاتیشەوە لە بیربچێتەوە و ببێتە شانۆیەک بۆ ئەو توندوتیژییەی پۆلیس پ‌ێرەوی دەکات، ئەمانە ئەو گەرەکانەن کە ئاستی دابراوییان گەیشتۆتە ئەو رادەیەکە زمانی تایبەت بە خۆیان هەبێت، لە کۆتاییشدا هیچ شتێک چاوەروان ناکرێت جگە لەوەی کە توندوتیژی سواری سەری هەموو شتێک دەبێت، تا وایلی دێت گرتوخانەو دانیشتوان و گەرەکەکان دەچنە نێو وێنەیەکی دیاریکراودا.

هەروەک نوسەر دوپاتی دەکاتەوە، ئەگەرچی لە سەرەتادا مەبەستی بەرنامە دارێژەران و سیاسەتمەداران

ئەوە نەبووبێت کە ئێستا لەم واقیعەدا بەرچاو دەکەوێت، بەڵام ئەو دیدە مەرکەزییە هەژموناوییەو چۆنییەتی سەیرکردنیان بۆ دانیشتوانی ئەم شوێنانە وایکردووە ئەم واقیعە بێتە پێشەوە.هەروەها بوونی خەیاڵدانێکی لە پێشینە لەلایەن کۆمەڵگاوە بەرامبەر بەم گەرەک و شوێنانە، گەنجەکانی نیشتەجێ بووی ئەوی هان دەدات بۆ بەردەوامبوون لەسەر لادان و توندوتیژی، ئەوان دەڵێن مادام روانینی کۆمەڵگا بەرامبەر بە ئێمە بەم شێوە بێت، ئێمەش با بەردەوام بین..

دەربارەی هوتێلەکان :

پێویست ناکات وەسفی شارە دێرینەکان بکەین، کاتێک بۆ ئەم مەبەستە بیلۆگرافیایەک لە بەردەستدا هە یەو بە وردی وەسفی ژیانی ناو ئەو شارانە دەکات، بەڵام سودی خۆی دەبێت گەربێت و ئاماژەیەک بە گرنگییە ستراتیژی و ئابوری و کۆمەڵایەتییەکانی هۆتێل بکەین لە شارە دێرینەکانی وەک : سەلا و مەراکش و فاس . کە تیایاندا گەشەکردنی شار پەیوەست بووە بە وەزیفەکانی هۆتێلەوە، چونکە هۆتێل لە نێو هەموو دەزگاو ژێرخانە ئابورییەکەیدا پێویست بوو بۆ کۆمەکی ئەو شارانە لە دابینکردنی شمەک و پێداویستیەکانی بەکاربردن بۆیان.

هۆتێل شوێنێک بوو بۆ بازرگانەکان و عەمبارێک بوو بۆ کەڵەکەکردنی شمەک و کەرەستەکان، هەروەک چۆن شوێنێکیش بوو بۆ گرێدانی پەیوەنییە کۆمەڵایەتی و ماڵی و بازرگانییەکان. گەربێت و لە پێشدا بازارمان وەک بوارێکی ئاڵوگۆرکردن ناسی بێت ئەوا لێرەدا قۆناغێک هەیە کە بە پێش ئەم بازارە دەکەوێت، ئەویش قۆناغی هۆتێلەکانە کە تیایاندا ئاڵووێری زۆر دەکرا لە نێوان بازرگانەکانی شار و ئەوانەی لە دەوروبەرەکەیەوە دەهاتن، هەوەها هۆتێل شوێنێکیش بوو بۆ بەرهەمهێنانی پیشەسازی سەرەتایی.هۆتێل لەو سەردەمەدا جێگایەک بوو کە لە پاڵ دابینکردنی شمەک و پێداویستییەکانی شار ئاماژەی بۆ گرنگی و بایەخی شارەکانیش دەکرد.

هۆتێل وەک شتێک کە پێناسەی بکەین : شوێنێکە بۆ تێپەرین، بۆ تێپەرینی ئەوانەی دێن و دەرۆن و ئەوانەی بۆ ماوەیەکی کاتی دەمێننەوە، بەڵام وڵامدەرەوەی پێداویستییە هەنوکەییەکانی شارە و لێرەدا بونیادی بیناسازی هۆتێلەکان شایەدی لەسەر ئەم حاڵەتە دەدات، کە بە گشتی قاتی ژێر زەمینەکەی تەرخانکراوە بۆ ئاژەڵ و عەممارکردنی شمەک و کەلوپەل، لە قاتی یەکەمیشدا رارەوێکی دوورو درێژ دەبینرێت و بە خاڵی سەرئاو یاخود ئاودەستەکان کۆتایی دێت. بە درێژای رارەوەکەش ژوورەکان بەتەک یەکترییەوە ریز بوون و پرن لەو خەڵکانەی کە دەمێننەوەو تێدەپەرن و یان ئەوانەی بۆ ماوەیەکی کاتی تیایدا نیشتەجێن، قاتی دووەم و سێیەمی هۆتێلەکەش بەهەمان شێوە بە دوایی یەکدا دێن.

لە رووی کارگێریشەوە کەسێک هۆتێلەکە بەرێوەدەبات لە گەڵ چەند پاسەوانێک پاسەوانی لە ئاژەڵ و کەلوپەلەکان دەکەن تاکو هیچ دزییەک روونەدات و ئالیکیش بۆ ئاژەڵەکان دابین دەکەن.

لەو کاتانەدا هۆتێل بازنەیەک بوو بۆ زنجیرەیەک لە پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان و مانایەکی تایبەت بە خۆی هەبوو کە بەردەوام خۆی نوێدەکردەوە، ئەم یەکەیە لەکاتی خۆیدا بە رۆڵی خۆی هەڵدەستا، بەڵام بە هۆی سەرهەڵدان و هاتنەژوورەوەی چەند شێوازێک یاخود چەند رێچکەیەکی دیکەی بەرهەمهێنان و بە هۆی وەرچەرخانی پەیوەندییەکانی شار بە دەوروبەرەکەیەوە، وردە وردە لەو رۆڵەی خۆی پاشەکشەی کرد، بە تایبەتی ئەو گۆران و وەرچەرخانانەی کە بە هۆی سیاسەتی داگیرکارانەی فەرەنسییەکانەوە بە سەر کۆمەڵگای مەغریبی دا هات، تا وایلی هات هۆتێلەکان چی دیکە نەیاندەتوانی ئەدای جارانیان هەبێت لە

جی بە جێکردنی وەزیفەکانیاندا و وەرچەرخانێکی ئەوتۆ بەسەر ئەو بینایانە داهات کە لە گەڵ سروشتی خۆیاندا تەواو پێچەوانە بوو.

ئەم هۆکارانە دەستیان هەبوو لەوەی هۆتێل وەزیفە و نرخی خوی لە دەست بدات و ببێتە شوێنی ئەو پەنابەرانەی لە گوندەکانەوە کۆچیانکردووە بەرەو شارەکان، ئەو کۆچەی لە سەرەتای پەنجاکانەوە دەستی پێکردوو تاکو ئەمڕۆش هەر درێژەی هەیە، شارەکان بەهۆی ریگا برینێکی خێرا بەرەو شارستانییەت، سەرنجی تاک و گروپەکانی لە گشت شوێنە جیاجیاکاندا بۆ لای خۆی راکێشا تا کۆچی بۆ بکەن، ئەم کۆچکردنەش لە لایەن شارنشینەکانەوە بە (عروبیە) ناودەبردرێت.

ئیدی شارەکان لەوە دەرچوون کە جیهانی کۆن و پەیوەنییە کۆمەڵایەتییە تەقلیدیەکان بەرهەمبهێننەوە، بگرە وایان لێهات سیستەمێکی دژ بەمە بەرهەم بهێنن.

لێرەدا تییۆرییەکەی هێنری لۆفێر روونکردنەوەیەکی زۆر ئاشکراو رەوانە :کە هەردوو بواری تەقلیدی و هاوچەرخ لە واقیعدا دەرئەنجامی دەستێوەردانی ئیرادەی سیاسین و ئەو هێزی بەرهەمهێنانەی ئەوانی هێناوەتە ئاراوە هەر ئەویشە وایکردووە ئەم دووانە هەرگیز یەک نەگرن و بەدابراوی بمێننەوە لە یەکتری. لە پاڵ ئەمەشدا مەیدانی شارستانی هاوچەرخ بە تەماهکارییە شارستانیەتەکەیەوە و بەو سیستەمە دیکارتییەی هەیەتی شان بە شانی ئیرادەی پۆلێن بەندی کردن، دەست لەو گریمانەیە هەڵناگرێت کە شارە تەقلیدییەکان ناتوانن ببن بە مەیدانی مۆدێرنیتەو جیاکاری کۆمەڵایەتی، وەک چۆن وێرسس WIRTH ش ئەمەی دەرخستووە سەبارەت بە هەموو بوارێکی شارستانی.

بەڵام بە پێچەوانەی وێناکردنەکەی یەکەم کە تایبەت بوو بە پرۆژەکان projects لە وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا، یان مۆڵگەکانی دەوروبەر HLM لە وڵاتی فەرەنسا، دەبینی شاری تەقلیدی بۆ ئەوە دروست نەکراوە تاکو ببێتە شوێنێک بۆ جیاکاری و دابرانی ئیتنیکی و شوێنی یاخود مەکانی بۆ ئەوانەی کەوا داهاتێکی کەمیان هەیە. کەچی پ َکهاتەی شارە کۆنەکان ئەمڕۆ بووە بە شوێن و مۆڵگەی چینە هەژارەکان، ئەمەش دەگەرێتەوە بۆ دروستبونی ئەو شارانە خۆیان کە وادەکات جا بە شێوەیەکی راستەوخۆ بێت یا ناراستەوخۆ ئەمانە هەموویان یەک بگرن لە چوارچیوەی ئابورییەکی نابووت و بی هەیکەلدا، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا بایەخی خۆی هەیەو بە سەرێکی دیکەشەوە دەبێتە هۆی ئەوەی خەڵکەکەی وەک خۆیان باوەریان پێی هەیە ژیانێکی ئاسایی بژین، ئەمەش وامان لێدەکات بلێین شاری تەقلییدی زیندوو و دەرکەوتووە.

ئەرگەرچی دەبینین هەمان ئەو شارە لە گوتاری لایەنە رەسمییەکان و ئاماریی و سەرژمێرییەکاندا بە مۆڵگەی هەژاریی و بەپەراوێزخستن دادەنرێت و وەک بوارێک بۆ فەوتاندن و لە دەستدانی کەلەپووری بیناسازی وەسف دەکرێت، کە لەلایەن دانیشتوانی ئەو شوێنە هیچ بایەخێک بۆ ئەم جۆرە قسانە دانانرێت.

ئەو هۆتێلەی ئێمە لێی دەکۆڵینەوە بۆ ماوەی دەیان ساڵیش دەبێت کە خێزان و خەڵکی زوگرتی تیایدا نیشتەجێن و مێژووی گەیشتنی کۆنترین دانیشتوانی هۆتێل ئازادی دەگەرێتەوە بۆ پەنجاکان، نرخی کرێی ژورێک بۆ شەوێک یان دووان لە نێوان سی تا دە درهەم دایە. ژوری وایان تێداهەیەکە باوک و کورەکەی هەر لە وێدا لەدایک بوون. لە گەڵ ئەوەشدا ئەم دیالیکتیکە ناتوانێت حاشا لەو دابرانە بکات کە لە نێوان رابردووی باوکەکان و ئێستای رۆڵەکانیاندا هەیە، ئەمەش بەقووڵی دەگەرێتەوە بۆ دەستێوەردانی فاکتەرە مێژوویی و ئابوری و سیاسی و شارستانیەکان، هەروەک چۆن دەگەرێتەوە بۆ ئارەزوو نەکردنی بەرێوەبەرو بەرپرسانی ئەو شارانە بۆ تێگەیشتن و دانپیانان بە کێشەکانیان.

وەک ئاشکرایە ئەو مەرجانەی کە پێویست بوون بۆ ئەم جۆرە رێکخستنەی پێشوو لە ژیانی کۆمەڵایەتی دا، ئەمڕۆ داتاشراون یاخود هەر نەماون، لە تواناشیاندا نەماوە بتوانن هەمان سیستەمی کۆمەڵایەتی پێشوو بگێرنەوە.

ئەو هۆتێلانەی رۆژێک لە رۆژان گەواهیدەر بوون لەسەر ژیانی شار و بایەخی بازرگانی و ئاڵوگۆرکردن تیایدا، ئەمڕۆ بوونەتە شوێنی نیشتەجێبوون، لە کۆتاییشدا ئەنجامەکەی ئاشکرایە تەنانەت زۆریش سادە و ساکارە، سەرەرای ئەوەی کە ئەم سادەیییە ئاڵۆزی ناو بیناکە ، لە گەڵ پەیوەندییەکانی بەو جیهانەی کە تیایدا دەژی و ئەوانەشی تیایدا نیشتەجێن دەشارێتەوە.

شاری کۆن وەک ئەوەی لە خەیاڵدانی مەغرییبیدا دەردەکەوێت، زنجیرەیەکە لە وێناندن و پابەندییە جیاواز و لە یەک چووەکان : شوێنێکە پڕە لە یادگاری و بیرەوەری فەردی و بەکۆمەڵ، لە پاشماوەیەکی بیناسازی مێژووییەوە بۆ شوێنێک کە گوزارشت لە دواهەمن پێشکەوتنەکانی بواری ئاوەدانکردنەوە و بیناسازی شارستانی دەکات، بەم جۆرەش وێنەی شار لە ئاستێکی پۆزەتیڤدا دەمێنێیەوە. بەڵام لە ئێستادا بوونی هۆتێل لە نێو شاردا گوزارشت لە حاڵەتێکی ریزپەڕ دەکات و هەڵگری سیمایەکی نێگەتیڤەو لە خەیاڵدانی مەغریبیەکدا دژبە سیمای پۆزەتیڤی شار رادەوەستێت.

هۆتێل مزگەوت نییە تا بەهاکانی گروپێک بەلای هاوکاریو تەزامونێکی ئەندامی راکێشێت و وابکات هەموو تاکەکانی لە یەک جەستەدا یەک بگرن کە ئەویش جەستەی ئوممە/گروپە. هەروەها حەمامیش نییە تا هەمووان بە یەکسانی و بە بی بوونی هیچ پەردەیەکی کۆمەڵایەتی جەستەی رووتی خۆیانی تێدا بشۆن، هەروەک چۆن بازاریش نییە تا لە ریگای ئاڵوگۆرە بازرگانییەکانەوە پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان تیایدا بچنرێت، هۆتێل شوێنێکی گشتی نییە و هەروەها نشینگەیەکی خێزانی یاخود فەردیش نییە تاکو ببێتە بوارێک بۆ ژیانی تایبەتی سۆزداریو دوور لە بواری گشتی، ئەگەرچی بێت و مل بۆ هەندێک لە پێوەرەکانیشی بدات. هۆتێل تەنیا بۆ ئەوە هەیە کە ئەگەر زۆر ناچاربین وەسفی بکەین دەڵێین : هۆتێل وەک پاشماوە ماوەتەوە، وەزیفە سەرەکییەکەی خۆی ناناسێت و پەیوەندیشی پێوەی نەماوە، بگرە هەر لە بیری کردووە، هۆتێل گوزارشت لە شکڵ و شێوەی تاکانەیی ئەوی دیکە دەکات، بۆ دواهەمیین شار بە هەموو دامودەزگا و دامەزراوەکانی ناوییەوە. ئا لێرەدایە کە یەکێک لە رەهەندەکانی توندوتیژی تایبەت بە هۆتێل پیکهات.

نەخشەسازی بیناسازی هۆتێلەکان، بەدرێژایی سەدەکانی رابردوو، هەمیشە بەلای بیرۆکەی کرانەوە و دیدار و چاوپێکەوتنە جۆربەجۆرەکان دەچوو کە وایکردبوو ژیان تیایاندا دەوڵەمەند و رازاوەبێت.شوێنێک بوون بۆ وەستانی کاتی و پشودان و خۆبوژاندنەوە، بەڵام ئەو وەزیفانەی کە ئێستا ژماردمان و دامانە پاڵ هۆتێلەکانی سەدەی بیستەم وایلێکردین لەوەدا چریان بکەینەوە کە بڵێین پرن لە ژیان و بوژانەوە و چالاکی، ئەمرۆ ئەوەیان تێدا نابینرێت و ئەو وەزیفەیەیان دۆراندووە. کە وەرچەرخانە مێژووییەکان ئاماژەیەکیان بۆ بەجی هێشتووین ناگونجێت لە گەڵ ئاماژەبۆکراوە سەرەکییەکانی خۆی، بەڵکو بەلای شتێکی دیکەدا دەچێت.

هۆتێلی ئەمرۆ لەدرکی مەغریبیەکاندا بەلای کۆمەڵێک شتی دیکەدا دەچێت کە بەدڵنیاییەوە خراپ و نێگەتیڤن، گەر هۆتێلەکان لە رابردوودا ئەو بۆارە کراوەیە بووبن کە پێشوازییان لە خەڵک و بازرگانان کردبێت ئەوا هۆتێلە ئاماژەبۆکراوەکەی ئەمرۆ بەلای واقعێکی دیکەدا دەچێت، هۆتێلی ئەمرۆ مانای شوێنێکی ترسناک و سلوکێکی خراپ و ناشایستەو فەوزاو تێکدەرییەکی گشتی و نائامادەیی یاسا دەگەیەنێت دەگەیێنێت. ئەمەش تەواو پێچەوانەیە لەگەڵ دەوڵەتی یاساو هەڵچنراو لەسەر بنەمای ئاسایش و پارێزگاریکردنی تاکەکان ئەویش نەک هەر تەنیا لە بێگانەو خەڵکی دیکە بەڵکو لە خودی خۆشیان، کە چاودێری مەیلە غەریزییە ئاژەڵییەکانیان دەکات تا سنوری خۆیان نەبەزێنن.

بەم شێوەیە هۆتێل دەبێتە رەتکەرەوەیەکی بە تەواوەوەتی یاساو جەختکردنەوەیەکی تەواو لەسەر هەمووئەو شتانەی کە ئاژەڵیین.

بەڵام هەر بۆ زانیاریش ئەم بارودۆخە مانای ئەوە ناگەیێنێت کە ئیدی بەرووی ئاقارێکی شۆرشگێریدا دەکرێتەوە وەک ئەوەی لە حاڵەتی فەرەنسی یاخود روسی یان ئێرانیدا روویدا، واتا بەرووی ئاقارێکدا ناکرێتەوە تیایدا یاسایەک رەتبکرێتەوە لە پێناو هێنانە کایەوەی یاسایەکی تازە لە جێگای دا.

بەڵکو لێرەدا ئەو رەتکردنەوەیە بۆ یاسا تایبەتە بەو هۆتێلە کە بە سەرێکی دیکەوە رەتکردنەوەی خودی خۆیەتی، لەوە زیاتر شتێکی دیکە نییە، مەترسییەکەشی ئالێرەدایە.

بەڵام ئایا هۆتێل شوێنێکی ترسناکە بۆ کی؟ دواتر ئەو ترسناکییە وەک ئەوەی کە هەستی پێدەکرێت مەسەلەیەکی کۆمەڵایەتی و سیاسی جیددیە، مادام بەرهەمهێنانێکی کۆمەڵایەتی لە ئارادایە بۆ ئەم ترسە لە هەندێک شوێندا وەک : دامەزراوە و دامودەزگاکان و هێندێک لە گەرەکەکان.ئەمانە ئەو شوێنانەن کە دانیشتوانەکانیان لە نێو وێنە و حوکمە پێشینەییەکاندا زیندانی کراون، کە لە کۆتاییدا ئەمە پاڵیان پێوە دەنێت تا ئەم وێنانە لە سەر خۆیان قبوڵ بکەن و دووبارە بەرهەمی بهێننەوە.تا وایلی دێت مەودایەکی زۆر بەدی ناکرێت لە نێوان حوکمدان بەسەر شوێندا لە گەڵ حوکمدان بەسەر خەڵکەکەیدا.لەم روانگەیەوە خەڵکی ئەم شوێنانە خەڵکانێکی هەمەجی و پیس و لادەرن لە گشت یاساکان. لە کاتێکدا بۆ حوکم و بریارە ئەخلاقییە ئامادەکراوەکان گرنگ نییە کە ئەم خەڵکانە ببن بە قوربانی، چونکە چاوە کۆمەڵایەتییەکە هەر ئەوە دەبینێت کە دەیبینێت وهیچی دیکە.

بەرای من لێرەدا نوسەر قامک لەسەر خاڵێکی گرنگ دادەنێت، ئەویش ستەمی کۆمەڵایەتیی یە، کە رۆژانە دەرهەق بە دانیشتوانی ئەم هۆتێلە دەکرێت و دووبارە دەبێتەوە. ئەو ستەمەی کەلە حوکمە بەهاییەکانی کۆمەڵگایەکەوە سەرچاوەی گرتووە و بە هیچ شێوەیەک ئاگاداری جیهانی تایبەتی ناو هۆتێلەکە نییە، رای ئەو کۆمەڵگایە بەرامبەر بەم هۆتێلە و دانیشتوانەکەی ناوی بەگشتی لە تاکە خەیاڵدانێکی پێشینەییەوە سەرچاوەی گرتووە و ئامادەش نییە دەستی لی هەڵبگرێت.

مۆرفۆلۆژیای شوێنەکە :

ئەو کوچەیەی کە لە باشوری شارەکەوە بەرەو هۆتێل ئازادی دەڕوات، هاوسنورە لەگەڵ بازاری ناوەندی، ئەو بەشەی شار کە لە سەرەتای سەدەی بیستەمدا دروستکراوە، بەڵام هیچ یادەوەرییەکی مێژوویی هاوبەش و هیچ شوێنەوارێکی تێدا بەدی ناکرێت، هەندێک لە خەڵکی شارەکەش وەک شوێنێکی سەیر و سەمەرە چاوی لێدەکەن کە بوارێکی شارستانی مێژوویی راستەقینەی شێواندووە. سەرهەڵدانی ئەم بۆچونەش رەنگە هەر پەیوەندی بە ناو و ناودەنگی هۆتێل ئازادی یەوە هەبێت کە بەسەر ناودەنگی گەرەکەکەدا کەوتووە، چونکە وەک سەراوژور بونێک وایە لە بەها ئەخلاقییەکاندا.

لەلایەکی دیشەوە وێنەی ئەو رابردووە هەر بەدواوەیەتی و پەناگەیەکە بۆ رەگەزە ترسناکەکان کە ئەمن و ئاسایشی شارەکە دەخەنە مەترسییەوە.

هۆتێل ئازادی وەک بیرێکی تاریک وایە، ترس لە دڵی هەموو ئەو کەسانە دەچێنێت کە لێی نزیک دەبنەوە، جیهانێکە پراوپڕ لە نهێنی، تەنانەت ئەوانەش بەلایدا ناچن کە ئەرکیان پاراستنی ئەم شوێنەیە (پۆلیس).

شورەی هۆتێلەکە بە شێوازێکی تەقلیدی دروستکراوە، نزیکەی 15مەتر بەرزە و هیچ پەنجەرە و دەرچەیەکی تێدا نییە و بە تەواوەتی بەسەرخۆیدا داخراوە. سەیرکردنەکەی شورەی زیندان و گرتوخانە مەزنەکانمان بیر دەخاتەوە کە رێگە لە هەڵاتنی گیراوەکانی ناوی دەگرێت.

ئەوەشی لەنێو ئەو شورەیە یان ئەو هۆتێلەدا هەیە دوورە لەوەی کە چاو بتوانێت پەی پی بەرێت و پێیەکان رێیان بکەوێتی.

من لە سەردانییە یەک بەدوای یەکەکانمدا بۆ ئەو شوێنە، دوچاری سەرسورمان بوومەوە کاتێک بینیم کە خەڵکی دیش لەو دەوروبەر و شوێنەدا و لە چەند هۆتێلێکی دیکەدا دەژین بی ئەوەی بۆ تەنها جارێکیش سەردانی هۆتێل ئازادی یان کردبێت، تەنانەت دراوسی زۆر نزیکەکانی هۆتێلەکەش بە هەمان شێوە، کە هەندێکیان بە شانازییەوە باس لەمە دەکەن. هەروەک چۆن شورەی هۆتێلەکەش وایکردووە هۆتێلەکە بۆ دەرو دراوسێکانی شاراوە بێت و بگرە هەر بونیشی نەبێت، بەڵام لە کاتێکدا دەبینی لە نێو ئەم شورە سەخت و بەرزەدا جیهانێکی دیکە بوونی هەیە، ئەوا بەراستی شایانی ئەوەیە کە لێی تێبگەین نەک لە دوورەوە حوکمی لەسەربدەین.

وەسفکردنی مۆرفۆلۆژیای هۆتێلەکە کارێکی قورسە کە لە بەر چەند هۆیەکی عەمەلی ناتوانرێت بە وردی رووبەری هۆتێلەکە دەستنیشان بکرێت، بەڵام وادێتە بەرچاو کە زیاتر بێت لە 100 مەتر دووجا، درێژی شورەی هۆتێلەکەش 28 مەترە و لە ناوەراستیدا دەرگایەکی گەورە هەیە و زۆرتر لەهی بەندینخانەکان دەچێت.

کاتێک دەچیتە ناوەوە، راڕەوێک لە بەردەمتدا هەیە لەو راڕەوە دەچیتە ژووری کە ئەمبەر و ئەوبەری بەو ژورانە دەورەدراوە کە رووبەری هەریەکەیان لە نێوان 2م3*م دایە، لە کۆتایی راڕەوەکەشدا ئاودەستەکان بەدی دەکەی کە بۆنێکی زۆر ناخۆشیان لی بەرزدەبێتەوە و کونە لوتی مرۆڤ دەکزێننەوە کەچی سەیر لەوەدایە خەڵکەکەی ئەوی هەست بەم بۆنە ناکەن و پێی نارەحەت نابن.

ئەم راڕەوە شوێنێکە تاریک و شێدار، چەند شوێنێکی ئەم راڕەوەش بە کەلوپەل و پێداویستی دانیشتوانەکەی داپۆشراوە، بە جۆرێک ئەگەر پێیدا تێدەپەری هەست دەکەی لە نێو کوچەیەکی لەندەن دا دەخولێیتەوە کە شارڵ دیگنز باسی کردووە یا ئەوەی کە کارڵ مارکس بە کوچەی پەنابەرە ئێرلەندییەکان ناوی بردووە.

لە کۆتایی راڕەوی دووەمی ناو هۆڵەکەشدا بیرێک هەیە، بەڵام هەر لەگەڵ مردنی خاوەن هۆتێلەکە کاک ئەحمەد لە ساڵی 1987 دا، بیرەکەش پڕبوەتەوە.

هۆتێل ئازادی بە نهۆمی سەرزەمینیشەوە لە سی نهۆم پێکدێت،107 ژووری هەیەو هەموو ئەو ژورانەش بەسەر چەند راڕەوێکدا دابەش بوون، بەرینی هەر راڕەوێکیش نزیکەی مەترێک دەبێت.

لە نهۆمی یەکەمیشدا رووبەرێک هەیە کە لێوەی بەرز دەبیتەوە بەرەو نهۆمی دووەم و سێەم، هەرچی ئاودەستەکانیشە ئەوا گرنگترین و کاریگەرترین شوێنن لە هەرسی نهۆمەکەدا سەرباری ئەو بۆنە ناخۆشەی کە لێیانەوە بەرزدەبێتەوەو ئاویشیان لی براوە، بە تایبەت دوای بەکێشەهاتنی دانیشتوانی هۆتێلەکە لەگەڵ وەریسەکانی ئەو هۆتێلە. شوێنی ئاودەستەکانیش لە رووی ئەندازیارییەوە رێک دەکەوێتە سەنتەری هۆتێلەکەوە کە هەموویان لێی دادەنیشن، بەم شێوەیە دەبینی

ئاراستەی هەموو ڕاڕەوەکان ڕووی لە ئاودەستە گشتییەکانە، کە ژیانی ڕووتیمان وەبیر دەخاتەو (zoe)، تەنانەت هەندێک لە دانیشتوانی ئەم شوێنە وایدەبینن کە وەکو ئاژەڵ ژیان دەکەن بی ئەوەی هیچ دەرەتانێکی ڕزگاربوونیان لە بەردەمدا هەبێت.

هۆتێل ئازادی لێوانلێوە بە ژیان و جموجوڵ، خێزانەکان لە 60% ی دانیشتوانەکەی پێکدەهێنن، تیایاندا هەیە لەوی لە دایک بووە و هەر لەوێش نیشتەجی و گەورە بووە، سەرباری گشت بارودۆخە ناخۆشەکان.

لە نێو دانیشتوانەکەیدا منداڵان زۆرینەن کە لە هۆتێلەکە ناچنە دەرەوە مەگەر بەمەبەستی چونە خوێندنگا یان شت کرین بۆ گەورەکان یا ئاوهێنان نەبێت، گەنجەکانیش ئەم شوێنەیان بۆخۆیان کردووە بە شوێنی یاریکردن : یاری قومار و کێشان و فرۆشتنی مادده سڕکەرەکان و دانیشتن و چای خواردنەوە، زۆریش پڕوو و قسەناخۆشن.هەرچی ژنەکانن جلە شۆردراوەکان هەڵدەخەن و هەمیشەش لە ناوخۆیاندا لەسەر منداڵ و مێردەکانیان قرە و دەمەقاڵییانە.

هۆتێلەکە جێگای سەرهەڵدان و تەقینەوەی شەڕ و ململانێکانە کەوەک چۆن لەناکاو سەرهەڵدەدەن هەرئاواش لەناکاو چارەسەر دەبن، بەڵام بە زۆری ئاودەستەکان دەبنە مایەی نانەوەی ئەو شەڕ و کێشە و ئاژاوانە، ئەم ئاودەستانە بەدیوارێک شاردراونەتەوە بەڵام دەرگایان پێوەنییە، کاتی خۆی دەرگای هەموو ئاودەستەکانیان بەدەستی ئەنقەست ڕاماڵی وەک بڵێی تۆڵەسەندنەوە بێت لە دانیشتوانی هۆتێلەکە و دەستێکی نادیار لە پشتی ئەم کارەوە بوو. ئاودەستەکان لەگەڵ ئەوەی بەدیواریش دەوره‌دراون کەچی هەر جێگای چاوتێبڕینی ئەو چاوانەن کەوا لە سەیرکردن ناوەستن، بۆیە بەگشتی کچ و ژنەکان لەکاتی بەجێگەیاندنی پێداویستییەکانیاندا بۆ پاسەوانی کردن لەیەکتر یەکتری بانگ دەکەن.هەندێک لەو چاوانە بە زەبری تەماشاکردن پراکتیزەی جۆرێک لە توندوتیژی دەکەن،بەتایبەت بەرامبەر بەژنان، چونکە پیاوان گوی نادەنی و هەرکاتێکی بیانەوێت پشت لە دیوار دەکەن و پێویستی خۆیان بەجی دەگەیێنن، ئەوان خۆیان خۆیان دەپارێزن لانی کەم لەکاتی میزکردندا دەتوانن بەپێوە مبز بکەن، بەڵام کاتێک ژنێک بەمەبەستی بەجێگەیاندنی پێویستیەکانی خۆی دادەنیشێت ئەوا هەر زوو دەزانرێت و خێرا چاوەکان بۆ لای خۆی ڕادەکێشێت.

مۆرفۆلۆژیای هۆتێل ئازادی بۆمان دەردەخات کە ئەم هۆتێلە جگە لە ناو هیچ تایبەتمەندییەکی دیکەی هۆتێلێکی تەقلیدی تێدا نییە، هۆتێلێک لە ساڵی 1895 ەوە دروستکراوە بەڵام ناتوانێت ببێتە شایەدحاڵی مێژوویەکی پرشنگدار.بەڵکو یادەوەرییەکە لە ئێستادا، یادەوەری ژیانێکی سادەوساکار، کە دیوارە شێدارەکان و دەرگا شکاو و وێڵکراوەکان نیشاندەری ئەم حاڵەتەن، بەڵام ژیان هەر بەردەوام دەبێت وەک ئەوەی هەموو شتێک لە جێگای خۆیدا بێت.

ڕووبەری زۆربەی ژوورەکانی ئەم هۆتێلە لە نێوان 2م پانی و 3م درێژی دایە، لە گەڵ ئەمەشدا ئەمە بەگوێرەی کۆنی و تازەیی دانیشتوانەکەی دەگۆڕێت. وەئەگەر بێت و تێبینی ژیانی تاکێکی هاوچەرخ بکەین لەو خانووەی کە تیایدا دەژی دەبینی خانوەکەی دابەش بووە بەسەر چەند بەشێک و هەریەکە لەم بەشانەش وەزیفەی تایبەتی خۆیان هەیە، کەچی دەبینی دانیشتوی ناو ئەم هۆتێلە لەو تاکە ژوورەی کە هەیەتی بە هەموو شتێک هەڵدەستێت : دایک و باوک ومنداڵەکان تیایدا دەخەون، کە خێزان هەیە زیاتر لە شەش منداڵی هەیە، سەرباری ئەوەش هەر لەو ژوورەدا میوانداری لە میوان دەکەن و هەر ئەو ژوورەش جێی چێشت لێنان و خواردن و نوستنە، لەم ژوورەشدا ژیانی خێزانی و سۆزداری دروست دەبێت.

ئەم ژوورانە بەرادەیەکی زۆر تەنگ و تەسکن، کە ڕێگە بەڕووی هەموو کرانەوەو تەوماشاکردنێکدا دادەخات و جەستە بەتەواوی ماندوو و شەکەت دەکات و ڕووحەکان ئازار دەدات. ژیانی ڕۆژانەی دانیشتوانی ئەم هۆتێلە پڕیڕە لە ڕق و کینە و هەڵچون و تورەبوون، جاچ لەکاتی ئامادەکردنی خواردن دابێت یان لەکاتی نوستن یان چوونە سەرئاو، جگە لەم ڕکبوونەوە و هەڵچونە بنەڕەتییەی دانیشتوان لەناوخۆیاندا، جۆرێکی دیکەش لە توندوتیژی دەبینی کە ئەمەیان پەیوەندی هەیە بە سلوکی دانیشتوا نەکەی ئەوی لە ناوخۆیاندا وەک بەرزکردنەوەی دەنگی ڕادیۆ و ڕیکۆردەر، خواردن و خواردنەوەی مادده سڕکەرەکان و ئالکهوول و ......هتد.

زیندانیانی ئازادی :

ژیان لە شوێنێکی ئاوا داخراو بەسەر خۆیدا و بە خەرجییەکی زۆر کەم کە تیایدا سەرچاوەی نان پەیداکردنەکە ناشەرعیە، وا دەکات کە ئەم شوێنە بە ناوەندێکی گەندەڵ و هەمەجی و خۆپەرست بناسرێت. خەڵکی ئەوی لە پاڵ جۆرێک لە ئازادی دا دەژین کە یەکێک لە دانیشتوانی ئەم شوێنە بەناوی بوبەکر ناو لەم ئازادی یە دەنێت ئازادی نێگەتیڤ، کە ئێمە پێی دەڵێین ئازادی یەکی پیس.

لێرەدا کێشەکە ئەوە نییە کە خەڵکی ئەم شوێنە دان بە بەها و عورفە کۆمەڵایەتیەکاندا نانێن، بەڵکو لەو مەرجە نامرۆییانە دایە کە خەڵکەکەی لەگەڵی دا راهاتوون، ئەمانەن دەبنە فاکتەری تەواو بۆ توندوتیژی.

خودی ئەو شوێنەی باسی دەکەین گوزارستە لە بە پەراوێزکردن و پشتگوێ خستن و رق بوونەوەی کۆمەڵایەتی، جبهانی یێرنەگرتنە لە یاسا، جیهانێکە لە کێشە و ئاژاوە، کە جۆرێک لە ئازادی ناشرین وەک نەفرەت بەسەر دانیشتوانەکەیدا دەسەپێنێت، لە گەڵ بارگرانییەک کە هەر دەبی هەڵی بگرن.کە ئەمە حاڵەتێکی تەواو ئاژەڵی یە (zoe) بەبی هیچ توانایەک بۆ پەنابردنە بەر دۆخێکی مەدەنی.

لە راستیدا ئەمە ئازادی یەکی ماندووهێنەرە چونکە لە جیهانێکی کۆمەڵایەتی کەمتەرخەم و بی موبالاتیدا بڵاودەبێتەوە : تیایدا ئێمە ئازادین لەوەی کە خۆمان بکوژین و لەناوبەرین، ئێمە ئازادین لەوەی بەوجۆرە بژین کە خۆمان دەمانەوێت، قەرزاری هیچ لایەک نین و هیچ جۆرە بەرپرسیارێتیەک بەرامبەر بە ئێمە لە گۆرێدانییە، هیچ شتێک ئێمە نابەستێتەوە بە کۆمەڵگاوە، ئێمە تەماشاکارێکی ئازادین کە دەبینین ژیانی ئەوانی کە بە پێشماندا تێدەپەرێت. ئەو ژیانەی چێنراوی کۆمەڵێک لە ئاماژە و ئامانجی مەشروعە بەلای دانیشتوانی هۆتێل ئازادی یەوە.

ئەندزیاری بیناسازی ئەم هۆتێلە بە جۆرێک سازکراوە کە خۆی لە خۆیدا وەزیفەی لادان و توندوتیژی پی بەخشیوە، وە هەموو هەوڵدانێک بۆ رزگاربوون لە دۆخی تەماشاکارێکی نێگەتیڤەوە یۆ بەشداریکردن لە بەرهەمهێنانی ئاماژەکاندا، لە دەرەوەی ئاماژە خراپ و ناشرینەکان، بە هەند وەرناگیرێت. بەم شێوەیە ئازادییەکی تەواو لە زیان گەیاندن بە خۆت و بە کەسانی دیکە، ئازادی ژیان بەسەربردن وەک ئاژەڵ لە بەردەم کەمتەرخەمییەکی گشتی دا، هەر دەمێنێتەوە.

کەوایە ئەمە بووبە ئازادییەکی خراپ و توندوتیژ، لەبەرئەوەی هیچ بەرپرسیارێتییەک لە ئارادا نییە بەرامبەر بە لایەنێک یانیش هی لایەنێک بەرامبەر بەئەو.

شوێنی توندوتیژی و توندوتیژی شوێن :

ئایا دەتوانین بڵێین هۆتێل شوێنێکە بۆ پەیرەویکردن لە توندوتیژی، بۆ نمونە وەک زیندان؟ ئەگەر بێت و لە هەر نەخشەیەکدا رەچاوی دابەشکردنی کۆمەڵایەتی بکەین، کە بۆ هەر دامودەزگاو دامەزراوەیەک رۆڵ و توانایی جیاواز دەستنیشان دەکات، ئەوکات وڵامی ئەم پرسیارەش بە نا دەدرێتەوە. بەڵام ئەوەی لەو مەسەلەیەدا دڵنیامان دەکاتەوە بەگوێرەی ئەم حاڵەتە، ئەوەیە کە توندوتیژی لەئەندازیاری ئەو بیناسازییەدا سەرچاوە دەگرێت کە ژیانی مرۆڤ دادەبەزێنێت بۆ ئاست ژیانێکی بی مەودا و داخراو بەسەر خۆیدا، دوور لە هەموو توانایی و پێداویستییە مەدەنییەکان، تەنانەت هەموو وزەو تواناییەکانی دەستپێکردنەوەی ژیانێکی تازەشی لی زەوت دەکات.

نوسەری ئەم وتارە لێرەدا باس لەوەدەکات کە زۆربەی ئەوانەی پرسیاری لێکردوون لە دانیشتوانی هۆتێلەکە، هەموویان پێداگیری لەسەر ئەو وێنەیە دەکەن کە کۆمەڵگا سەبارەت بەوان بەرهەمی دەهێنێت. ئەوان لەو وێنانەی بۆیان رەوانەکراوە یاخود لە بارەیانەوە دروست بووە: خەڵکانێکن درندە، فاشیل و تەوەزەل و....((لەم وێنانەدا ئەوان ئاژەڵی قسەکەرن، رەوە ئاژەڵێک بی یاسا و باوەر، هیچ شتێک نازانن جگە لە وێرانکای و منداڵ بوون، گوی بە هیچ شتێکیش نادەن.)) کە ئایا کی هەیە لەم جۆرە گوتارانەدا گوتاری هەژموون و لایەنی خاوەن هەژموونی کۆمەڵگا نەناسێتەوە؟

کە دواجار وا لە خەڵکی ئەم شوێنانە دەکات هەمان ئەو وێنانە لە سەرخۆیان بەرهەمبهێننەوە کە بەدەستییەوە ناڵاندوویانە.

لەم ئەندازیاری کۆمەڵایەتی یەدا، کەسی بە پەراوێزکراو یان پشتگوێخراو بە هۆی چەند فاکتەرێکەوە کەوتۆتە پەراوێزەوە، هەروەک چۆن نۆربەرت ئەلیاس (Norbert Elias) ئەمەی خستۆتە روو و کەسێکی وەک پیر بۆردیۆش لێی دڵنیایە.

هەردووکیان پێکەوە ئەوە دەخەنەروو کە بە پەراوێزکردن و بە کەم تەماشاکردن، دەرئەنجامی بارودۆخێکی ئابووری رووت نییە، بەڵکو دەرئەنجامی هاتنەناوەوەی کۆمەڵێک فاکتەرە کە زۆر لایەن لە ئاماژە سۆسیۆلۆژی و مێژووییەکان تیایدا بەیەک دەگەن.

لە هۆتێل ئازادی دا مەرجەکانی مانەوەو خۆراگرتن گرانە، خەڵکەکەی لە هەژارییەکی بی دەرەتاندا دەژین، کاتێک پرسیارم لە منالآنی ئەوی کرد : ئایا لەم شوێنەدا چی سەرنجتان رادەکێشێت؟

لە وڵامەکانیانەوە تێگەیشتم کە ئەوان هەستیان بەوە کردووە کەوا لە جیهانێکی بچوکدا ژیان بەسەر دەبەن، دەشزانن کە جیهانێکی گەورەتر لە دەرەوەی هۆتێلەکەدا بوونی هەیە و لەوێدا کۆمەڵێک شتی دیکە هەیە بەڵام ئەو شتانە لەوانەوە دوورە و دەستیان پێی راناگات. ئەوەی کە لە ئێستادا بەلایانەوە گرنگە ئەوەیە ئەوان بتوانن لە ناو هۆتێلەکەدا درێژە بە یاری و ململانێی منداڵی خۆیان بدەن، هەرئەوەش لەوانەوە نزیکە. هەرچی گەنجەکانیشە ئەوا پاڵنەرەکانی ژیان بەلای ئەوانەوە شتێک نییە جگە لە دووبارە بەرهەمهێنانەوەی ئەو وێنانەی کە کۆمەڵگا لەسەر ئەوان بەرهەمی دێنێت.

ئەوان بەردەوام لە هەوڵی بەرجەستەکردن و لاسایکردنەوەی ئەو توندوتیژییەن کە پێی وەسفکراون و لەو شوێنەی تیایدا دەژین هیچ شتێک سەرنجیان راناکێشێت و بە دڵی ئەوان نی یە، ململانێی ئەوان تەنها لە پێناو مانەوەدایە و هیچی تر، دەتوانین بڵێین هەموویان زیندانیان دیوە و ناسیویانە، نزیکەی هەموویان مادده سرکەرەکان بەکاردەهێنن، تەنها ژنەکان نەبێت کە نمونەیەکی دیاریکراویان پابەندن بە ئاینداری و رێکخستنەوە، ئەوانیش لەوەدا دەچنە نێو ئەو بازنە بەهایی و پێوەرییەی کە بۆیان ئامادەکراوە و سەر بۆ ئەوە دادەنوێنن کە هەندەسەی کۆمەڵایەتی رۆڵ بۆی دیاریکردوون.

جا بۆ ئەوەی کۆتایی پی بهێنم جارێکی کە دەگەرێمەوە بۆ ئەو بیرۆکەیەی کە لیوەی دەستم پێکرد، لە وێدا جیاوازیمان لە نێوان دوو لایەن یاخود دوو بواردا کرد، کە یەکەمیان تایبەتە بە پراکتیزەکردنی توندوتیژی شەرعی، دووەمیشیان ئەوەیە کە دۆخی توندوتیژی وەرگرتووە، لە پاڵ کۆمەڵێک جیاوازی لەنێوان هەردوو حاڵەتەکەدا.

لیرەدا گەربێت و بواری یەکەم پێویست بێت، ئەوا دووەمیان هۆتێل وەک پەرچەکردارێک وایە بۆ ئەو رێرەوە مێژوویەی هۆتێلی کرد بە پلەی دووەم و خستیە دواوە، دوای ئەوەی لە ریزی پێشەوەدا بوو.

بواری دووەم توندوتیژییە وەک نارەزایی دەربرین لە دژی ئەو پشتگوێخستنەی لە لایەن ناوەندەوە یاخود سەنتەری شارەوە دەبینرێت بۆ ئەم لایەنە، وەک چۆن شار هەمیشە وەک ناوەندێکی پەراویزخستن و پشتگوێخستن بینراوە، کە رەنگە ئەم جیکارییە بۆخۆی بنچینەی لەدایکبوونی ئەو توندوتیژییە بێت، مەبەستمان جۆری دووەمی توندوتیژییە.

ئەرکی ئێمەش لێرەدا ئەوەیە لە هەموو شێوازەکانی توندوتیژی تێبگەین کە پەیوەندیان بەم ئەندازیاریانەوە هەیە، نەک لێکدانەوە و کورتکردنەوەیان بۆ تەنها لۆژیکێکی ئابووری. چونکە تێگەیشتنمان لە پێکهاتەی ئاڵۆزی ئەم واقیعە یارمەتیمان دەدات بۆ ئەوەی زیاتر لە مەسەلەکە تێبگەین و سروشتی ئەو پەیوەندییەی کە لە نێوان بیناسازی و توندوتیژی دا هەیە بێتە بەرچاومان.

توندوتیژی لە پێشدا بریتییە لە هەموو جوڵەیەک، هەموو تورەبوون و دەستدرێژی کردنێک، بریتیە لە هەموو کردەیەکی (action) ماددی و دەروونی بە مەبەستی زیان گەیاندن بە کەسایەتی ئەوی دیکەوئەنجامدانی کاری خراپە.

ئەندازیاریش گەرهاتوو لە سنوری پێناسەی یەکەمیدا هێشتمانەوە، بریتیە لە وێناکردنی بوارێک و بیرکردنەوە لەو شێوانەی کەوای لێدەکات شایانی ئەوە بێت بوونی کۆمەڵایەتی تیایدا بە هەموو رەهەندە جیاوازەکانی یەوە مومارەسە بکرێت، ئەویش بەگوێرەی دیدگا و روانینێکی دیاریکراو بۆ ئەم بوونە کۆمەڵایەتی یە.

بە پشت بەستن بە هەموو ئەوانەی کە باسمان لێوەکرد، دەڵێم گشت شێوە جیاوازەکانی توندوتیژی لە ئەندازیاری بیناسازی هۆتێل ئازادی دا، نەک بە فیعلی بەڵام بۆتە جۆرێک کە ئامادەییەکی سروشتی هەیە، هەروەها بۆتە هەڵگری روخسارێک یان شکڵێک- چێواچێوەیەکی زیندانی کردن و شوناسێکی نەگۆر دەداتە پاڵ دانیشتوانەکەی ناوییەوە.

ئاژاوەی هۆتێلەکە لە بەردەم رژێمدا لەناوناچێت هەروەک چۆن سەریشی بۆ شۆرناکات، بەڵام بەرەو ژیانێکی رووت و قووت ZOE ئاراستە وەردەگریت، رێک وەک ژیانی گیراوەکان لە خراپترین بارودۆخدا، یان بەرەو ژیانێکی پووچ وەک حاڵەتێکی باشتری نشینگە ئابووریەکان یان * جیتۆکان، کەواتە لێرەدا لەسەرهەریەکێک پێویستە دۆزەخی خۆی هەڵبژێرێت، ئەوە گەر هەر لە بنەرەتیشەوە توانای هەڵبژاردنی هەبێت؟

پەراوێز :

* جیتۆ : ئەو گەرەکە تایبەتیانەی جولەکەکان بوو لە شارە گەورەکانی ئەوروپادا پێش جەنگی جیهانی دووەم، بەڵام ئێستا وەک چەمکێک لە کۆمەڵناسی دا بە گەرەکی کەمینەکان دەوترێت کە لە رووی بژێوی و گوزەرانەوە لە دۆخێکی خراپدا دەژین.

وەرگێری کوردی.